

Hamvas Béla:

Eksztázis

1.

A szentkönyveket az ember kinyilatkoztatás útján kapta. Mint a hagyomány minden lényeges fogalma, a kinyilatkoztatás is a szektáknak vagy a racionalizmusnak, és így a fantazmagóriának vagy a tagadásnak esett áldozatul. Ha a hagyomány megszakad, ez a kettős törvénytelenység mindig fellép, a túlzás és a lekicsinylés, a közösségben az individualizmus és a kollektívizmus, a morálban a fennhéjázás és az elaljasodás. Mérték nélkül nincs törvény, nincs közösségi rend, nincs erkölcs és nincs tudás.

A hagyomány vonzerejében élőknek a kinyilatkoztatásra való érzékenységet megérteni részben könnyebb, részben nehezebb, mint a hagyományon kívül állónak. Könnyebb azért, mert abban, hogy valaki a kinyilatkoztatás részese legyen, nincsen semmi természetfeletti.

"Megértettem, mondja a Li-ki, hogy a nagy útban nincs semmi titokzatos". De nehezebb azért, mert a kinyilatkoztatás elérése a természetben belül rendkívüli erőfeszítést kíván. Általában véve nem attól nehéz, ami benne szokatlan, hanem amiért küzdeni kell.

A kinyilatkoztatás részese az, aki kapcsolatot teremt a lét emberfölötti körével. A kapcsolat megteremtése többnyire hosszú gyakorlat eredménye. Minden esetben az ember teljes erejét igénybevevő olyan állapot, amelyben az ember az emberfölötti körrel tudatosan hangoltságba kerül. Semmiképpen sem intuíció és nem ihlet és nem sugallat, mert ha mindezzel rokon is, de nem szabálytalan, nem rapszodikus és nem véletlenszerű. A hangoltságban az ember értelméből nem hogy nem veszít, hanem éppen nyer. Tudatának szerkezete nem lazul meg, színvonala nem száll le, hanem megszilárdul és fölemelkedik. Hangoltságnak kell mondani azért, mert a hangban van meg az emberfölötti hatalom, amely a természetre teremtő hatást gyakorol. Ezért volt a zenének minden hagyományban olyan nagy jelentősége. Ezért Kínától Júdeán keresztül Mexikóig azt, aki a kinyilatkoztatás részese, inkább hallónak, mint látónak tartották. És ezért a hagyomány igazi ereje abban a korban, amikor a tanítást már leírták, tulajdonképpen megszűnt, mert annak lényege csak az élő hangban adható át. A látás a tér érzékelője, és csak a tér határáig terjed. A hallás az időé, de hallani azt is, ami túl van az időn. Amit az ember lát, az csupán burok, mint a Kabala mondja, a dolgok héja; ami hangzik, az láthatatlan.

Ha valaki azt mondaná, hogy a kinyilatkoztatásra való hangoltság a brahmani beavatás fokozata, ha így is van, az ember nem tudna meg sokkal többet. A hangoltságról Guénon azt mondja, hogy az az état primordial, vagyis az ember állapota a kezdetek kezdetén.

Érzékenység, amely az emberfölötti felé nyitva áll. Ez az alapállás. De hogy tévedés ne legyen, azonnal ki kell mondani, hogy ez ugyanakkor az ember végső állapota is, és a kettő egymáshoz úgy viszonylik, mint az első és az utolsó, az indulás ösztönzése és a cél, a paradicsom és az Új Jeruzsálem, a kert és a város, az aranykor és az üdv. Csecsemőnek lenni és bölcsnek lenni ugyanaz, szól Lao-ce. Ehhez azonban még azt is hozzá kell tenni, hogy a hangoltság nemcsak az idők elején és végén érhető el. Az état primordial mindenkinben és minden percben itt van. Az alapállás bármely pillanatban megvalósítható. Csuang-ce megveti azt, aki mint példára, örökösen a múltra hivatkozik, de ugyanúgy megveti azt, aki bolondul a jövőért lelkesedik. Az alapállás realizálása nem függ a kortól. A tao mindig jelen van.

A hangoltság feltétele a tükörsima kedély, mint Kínában, a vidja (éberség), mint Indiában mondták, és ami azt oly nehezen megvalósíthatóvá teszi nem a korszak, hanem a korrupt élet

szétszórt nyugtalansága, más szóval az avidja (alvajárás). A hangoltság ilyen állapotban nem realizálható. E szétszórt nyugtalanságból a körforgás (szamszára) zavarában az emberi szellemnek semmiféle magasabb fokú állapota nem érhető el. Az ember centruma ebben a létben nem is valódi lény, hanem egy biológiai, pszichológiai, szociológiai és egyéb residuumokból képződött mag, amely szüntelenül változik, de a halálban felbomlik, mert végül is semmi egyéb, mint koncentrált életéhség. A buddhizmus azt tanítja, hogy az emberi ént az életszomjúság (trishna) teremti átélte vágyakból és ösztönökből, kívánságokból és sóvárgásból, és ez az, amely olyan örületszerűen tapad a világhoz, mindig újra és újra kénytelen testet öltetni abban a hiszemben, hogy az élet óceánját meg tudja inni, miközben egyre szomjasabb és szomjasabb lesz. Mintha önzés lenne, mert minden élvet és gyönyört magához vonz. Az önzésben azonban mégis van valami nyomorult hőség, az ember önmaga iránt való esztelen szeretetének szikrája. Ebben az éhségben nincs más, mint önmagán túláradozó ragadozó ösztön, hogy az életet mohón az utolsó cseppig magába szívja. Ezt az ösztönt Orpheusz, később Maximus Confessor egyházatya pathénak nevezte. Ez a hindu káma. Böhme Giernek mondja. Ez az az életsóvár lény, amelyet a Védanta dzsívának hív.

Újabban megkísérelték, hogy a szétszórt nyugtalanságot lélektanilag magyarázzák. Elnevezték extraversionnak, szembeállították vele az introverziót, később azonban, amikor az elmélet mégis túl primitívnek mutatkozott, a középre helyezték a centroversiót. Az elmélet alapjában hibás. A kifelé fordulás nem jelent a külvilágban való szétszóródást és nyugtalanságot, a befelé fordulás nem jelent nyugalmat és összpontosítást. Az emberi lény ritmikusan fordul ki és be és a centrum felé, a világosba, a sötétbe és a középre. Egy jang, egy jin, egy jen. A dolgot egyébként sem az dönti el, hogy az ember merre fordul, hanem az, hogy sóvár életéhség uralkodik-e rajta, vagy ő uralkodik az életéhségen. Mint minden esetben, a modern szcientifikus gondolkodás nem tud mást, mint egymást kizáró ellentét-típusokat szerkeszteni, legfeljebb még a szélsőségek között valamely kiegyenlítő lehetőséget teremteni. A hagyományban a dzsíva, az életéhségben nyugtalanul szétszóródó ember nem más lény, mint az átman, az éber és tükörsima kedély. A kettő egymást nem zárja ki. A dzsíva és az átman között fokozati különbség van. Dzsíva az az ember, aki a világ sokszínű ragyogásában elveszve nem tud mást, mint fogadni mindazt, amit sorsa eléje hajít, a káprázó világ gomolygásában tévelyeg és azt vakon élvezzi, szellemi javait eltékozolja, mialatt lény a nem-létezőben elpárolog. Átman az az ember, aki az életéhséget megfékezi, aki sóvárgását, a középponti vonzatot (pathé, káma, jin) kikapcsolja, és mit számít, hogy a káprázat világának varázsa elveszett, ha az ember a lét magasabb fokozatai számára alkalmassá válik. A hindu metafizika azt mondja, hogy az ember a világ szabadesésében nyugtalanul szétszóródva alvajáróvá vált (avidja), de felébredt (vidja).

A kinyilatkoztatásra hangoltnak lenni annyi, mint az alapállást megvalósítani, mint bölcs csecsemőnek, vagyis ébernek lenni, az életéhséget kikapcsolni, a szamszárából kilépni és a sóvárságot megszüntetni. Ez az állapot, amit megérteni könnyű, mert nincsen benne semmi természetfölötti: "A nagy útban nincsen semmi titokzatos". De ez az, ami nehéz, mert elérése az embertől a legnagyobb szellemi megerőltetést követeli.

2.

Mivel a kinyilatkoztatás feltétlen ítélet az emberi lét fölött, ezért semmi sem fontosabb, mint megérteni, hogy az miképpen jut az ember tudomására. Ami a természet világában történik, ismétlése annak, ami a természet fölött történik, azzal a különbséggel, hogy itt csak azt látjuk, ami történik, egyebet semmit. Ha azonban megértjük amazt is, látjuk, hogy ez itt az

eredetinek többé-kevésbé korrupt alakja, mert az ott az őskép és szabatos, és abban megnyilatkozik az is, ami itt láthatatlan, az értelem. A teljes valóságról az ember csak a kinyilatkoztatás révén szerez tudomást.

Hogy nincsen szó sem véletlenről, sem önkényről, sem szándékos rosszhiszeműségről, úgynevezett papi csalásról, ezt külön nem kell mondani. Bizonyíték egymagában az a tény, hogy a kinyilatkoztatás érvényességét a magasrendű ember önmaga felett mindig elfogadta, és emberben és korban is csak a hitvány volt az, aki megtagadta. Ebből mindenestre máris világos, hogy a kinyilatkoztatást az ember nem a természet köréből, hanem az emberfölötti körből kapja. Biztos az is, hogy azzal a hangoltsággal, amely a magasabb kör megnyilatkozásainak befogadására alkalmas, az, aki a káprázat szétszórt nyugtalanságában él, nem rendelkezik. A szomjúság és a hangoltság egymást kizárja. De nagyon óvatosnak kell lenni. Minden fogalmunk antinómia. Semmi sem könnyebb, mint az életben eltévedni. Az eltévedés legközönségesebb módja pedig a szavakon való megzavarodás. Böhme a Szent Szellemet heilige Giernek, vagyis szakrális sóvárgásnak nevezi. Szomjúság nélkül nincs élet és nincs gazdagság, nincs ragyogás és nincs öröm. És szomjúság nélkül nincs sóvárgás arra, ami magasabb, és nincs kívánság, hogy az ember az alacsonyabbat megfékezze és a magasabbat megvalósítsa.

Az az állapot, amit Guénon état primordialnak hív: az alapállás. Ez az emberiség eredeti állapota és feltétlenül rokon a kinyilatkoztatásra való hangoltsággal. Amikor az ember a kinyilatkoztatást hallja, mint Guénon írja, az Ég és a Föld kommunikációjában részt vesz, hallja lent, hogy fent mit mondanak. Ez az ember normálállapota. Ez a vidya (éberség). Az alvajáró pedig nem más, hanem ugyanaz az ember, csak lefokozott éberségben él és a kinyilatkoztatást nem hallja. Az alvajáróban az alapállás nem semmisül meg, hanem az ember elhomályosodott értelme miatt nem képes arról tudomást szerezni. Az éberség megszerzése pedig nem ismeretek és nem tanultság kérdése. Ennek a lépésnek megfelelője a modern világban nincs. Ma csak tanulást, legfeljebb nevelést, legfeljebb művelést ismernek. A beavatás nem egyéb, mint a lefokozott éberségű korrupt tudat normalizálása. A minden emberben, minden korban meglévő alapállás megvalósítása. A korrupció helyreigazítása, más szóval a primordiális állapot realizálása. Ez az, amit a modern korban elfelejtettek, mert nem tudják megtenni. A tudat szerkezetének megváltoztatása nem ismerettől és nem tanultságtól függ. Ismeretek halmozásához és tanuláshoz tehetség kell, tehetséggel pedig csak a kivételes individuum rendelkezik. Az ismeret egyébként sem vezet sehová, bármilyen nagy legyen, sőt minél nagyobb, annál kevésbé. Ezért lehet valaki rendkívüli ismeretekkel rendkívül alacsonyrendű. Az ismeretnek bármilyen és bármennyi legyen is, a tudatra átalakító hatása nincs. A realizálás hasonlít a morálhoz, mert ahhoz, hogy valaki erkölcsösen éljen, nem ismeretekre van szüksége, hanem elhatározásra. Az ismeret kivételes és egyéni, a morál egyetemes és mindenkire kötelező. A hagyománynak azok az iratai, amelyek mindennemű ismeretközléstől tartózkodva a korrupt tudatot lépésről lépésre helyreigazítják és az embert az alvajárás állapotából felébresztik, valamilyen beavatási eljárást adnak át. Ilyen beavatási eljárást ad át a Tao-te king és Csuang-ce, a görögöknél az orfika, a hébereknél a Kabala, az araboknál a szufi, de mindenekelőtt és fölött a hindu jóga. A külső világban való nyugtalan szétszóródás lassú és módszeres felszámolása és a gondolkodás módosulásainak megakadályozása (csitta-vritti-nirodha). A cselekvés az érzékek megnyugtatósa. Hogy a lélek mozdulatlanságában kitarson. Amint a tao tanítja, a kedély legyen tükörsima tó, amelyen az emberfölötti lét jelei világosan olvashatók. Ez az, amit az ember tanulással és ismeretekkel és műveltséggel nem ér el. Ez az, amihez nem kell tehetség és ami mindenki számára hozzáférhető, mert mindenki magában őrzi az alapállást és a megvalósításhoz szükséges akaratot, de ez az, ami a legkönnyebben elhomályosul és felbomlik és meglazul és megzavarodik. Patandzsali azt mondja, hogy az első lépés az erkölcsi fegyelem. Nem ártani, nem hazudni, nem lopni, az élvezeknek ellenállni, nem gyűjteni. Tisztaság, elégedettség,

önmegtagadás, a szent könyvekben való elmélyülés, az Úr szolgálata. Ha ehhez járul a helyes ülés, a szabályos lélegzés, az érzékek visszavonása és a koncentráció, a meditáció és a szamadhi, akkor az ember az alapállás megvalósítása felé elindult. Előbb nem. Minden múltó sugallat és ihlet megbízhatatlan. Csak az szilárdul meg, mondja a Jóga-szútra, aki a gyakorlatot megszakítás nélkül sokáig és módszeresen űzi. A tudat szerkezetének helyreigazítását szavakban kifejezni nem nehéz. A normalizálás semmi egyéb, mint azt az életszomjúságot (pathé, káma, Gier), amely engem kormányoz, magam alá szorítani, hogy én legyek az, aki azt kormányozom. A szomjúság (trisna) parancsol nekem, vagy én parancsolok a trisnának. Ha az életéhség uralkodik fölöttem, azt kell tennem, amire a vak ösztön utasít, loholnom kell és kapkodnom, mert egyetlen pillanatban sokfélélt követel, meg kell zavarodnom, mindig a vágyak és a kívánságok és a szenvedélyek, mindig sietni, nehogy valamit elmulasszak, gyűjteni, aggódni, féltetni, félni, éhezni, szomjazni, célok és hatalom és vagyon és becsvágy és jólét és kényelem után, amit saját ösztönöm felfal. Ha én parancsolok neki, ugyanaz az éhség fenntart és segít, és erejével minden zárat megnyit és rejtettet feltár, és képességet ad arra, hogy a legmagasabbat megértsem és elérjem. Ezért mondja Böhme, hogy a sóvárgás a Szent Szellem állandó jelzője.

A tudat szerkezetének megváltoztatása architekturális kérdés is. Mert annak, ami szabályos, feltétlen hatalma van a rendetlenség fölött. Ezen alapszik a görög orpheuszi hagyomány. Ez a művészet legfőbb elve. Ez a szépség értelme. A világ amely elkövetkezik, mondja Szolovjev, a műalkotás kérdése. A korrupció feldúl. A felépítést a rend és az arány és a mérték gondolata vezeti.

3.

Az éberség realizálása technikai eljárás. Az eksztázis-technika eljárása. Eksztázis annyit jelent, mint kívül lenni. Az ember kívül van a nyugtalan szétszórtságban, és kilépett a residuumokból oly nehezen felbontható csomóvá összenőtt énjéből, amely számtalan inkarnáció alatt szövődött benne, és amely az ember valódi énjének helyét bitorolja. Kívül van a külső világban való tévelygésben és az értelmetlen körforgásban. Az eksztázis iránya nem követi a természet körforgását, hanem abból merőlegesen kiáll. Az élet magasabb körében tulajdonképpen mindig eksztatikus, vagyis mámor, a művészi alkotás, a gondolkodás, a műalkotás átélése, az olvasás, a tanulás, a szerelem, a gyönyörködés, a tánc, a zene, az utazás, az ima. Narkózis is azért van, mert az élet kevesebb mámort nyújt, mint amennyit az ember kíván. A narkózis mesterséges önkívület. Van szakrális ittasság, mint a boré. Ezért az orfikus Dionüszosz az eksztatikus istenség, a bor istene. De mindez semmi egyebet nem akar, csak az élet hevét fokozni, és csupán élmény marad. Ennek a beavatáshoz semmi köze, mert nem mámor, hanem ájultság. Az archaikus eksztázis-technika az életet minden lépésében tudatosítja, az elért magasabb fokozatot állandósítja és bármely pillanatban elérhetővé és realizálhatóvá teszi. Az egyszerű életmámban az ember énjét tényleg elveszíti, hogy az önkívület elmúltával visszaessék ugyanoda, ahol előzőleg volt. De semmi több. A beavatás eksztázisában az önkívület minden esetben annyit jelent, hogy amennyire az ember élet-énjéből (dzsiva) kilép, magas énjét (átman) ugyanannyira realizálja. Patandzsali Jóga-szútrája éppen olyan eksztázis-technika, mint a tao vagy a szufi vagy a Kabala.

Az életmámban semmi egyebet nem kíván, mint a szabad lebegés érzetét, ami énjének elvesztését kíséri. A jóga és a szufi és az orfika eksztázisa az élet-én elvesztésével egyidejűleg a magas énnel való egyesülést akarja. A jóga szó szerint tényleg annyit is jelent, mint egyesülés, éppen úgy, mint a görög henószisz, héber jehud és az arab ittihad.

Orpheusz azt tanította, hogy Erósz világa született meg legelsőnek (erósz protogonosz). A teremtés kezdetén ott áll az, aki mindent egyensúlyban és egységben tart, aki azt, ami széthúz, egymáshoz vezet, az ellentéteket összefűzi. Erósz az egész daimónja, a legnagyobb ellentét, az Ég és a Föld fia. Erósz, ma úgy mondanák, hogy kozmológiai és fizikai és antropológiai és szociológiai és pszichológiai alapelv. Amit a görögök entuziaszmossznak, vagyis lelkesült önkívületnek neveztek, annyit jelentett, hogy az emberben az egység erotikus mómora áttört és az embert megragadta. Ennek az entuziaszmossznak megnyilatkozása a tánc és a költészet és a zene. Ahol művészet van, ott ez az isteni egység van jelen (epiphaneia), mint a szoborban és az épületben és a festményben, és mindenütt, ahol rend van, és arány és mérték és szabály, mint a teljesült erkölcsben és a rendezett társadalomban és a magas tudományban, főképpen az aritmetikában és a geometriában. Mindezt nem az emberi én teremtette. Ami véglegeset az ember alkotott, azt erotikus entuziaszmosszban az éneklő lélek (thümosz aoidosz) alkotta, és ha az ember megzavarodott és megingott és magát korrumpálta, a szépség az, ami ismét megtisztítja. A világot a maga teljességében és igazságában látó gondolatot, a filozófiát, az emberi lélek felső csúcsáig, Orpheusz mómornak és önkívületnek (mania te kai bakheia) hívta. Ez a legmagasabb rendű zene (megiszté mousziké). Ez az erósz legmagasabb foka. Philo-szophia annyi, mint szerelmesnek lenni a bölcsességbe. A valóságot nem ésszel ismerem meg, hanem mómorral (methé). Ez a methé az életsóvár én mohóságának (pathé) pontos ellentéte. A pathé az, ami elválaszt és eltorzít, elkülönít és feldúl, ami zavar és homály és rendtelenség, vak szenvedély és felfordulás. A pathéből nem jutok sehová, és azt is elvesztem, amim van. A pathé nem mómor, hanem ájultság. Annyi, mint belezavarodni a sokszerűségbe. Az ember a káprázatban eszméletét veszti. De a pathé a hideg szenvedély. A hullú önkívület. Az, amiben nincs egy csepp erósz. Ez az esztelen sóvárgás. Annyi, mint kiszolgáltatva lenni annak, ami határozatlan és bizonytalan, ami szétfoszlik és inog, amiben nincs egység és állandóság és forma, és ami szétfolyik és elpárolog. Az ájultság is önkívület, de nem fölfelé, hanem a semmibe való szétfoszlás önkívülete. A narkotikumok nagy része ilyen ájultság. Az ember önmagát kioltja és szemét behunyva beleveti magát az értelmetlenségbe. A mómor az ember minden képességét, az értelmet is, magasabb hőfokra emeli. Az ájultság lefokoz és erőtlenné tesz, bénít és megfojt. A mómor minden emberrel és a világ egészével egyesít. Az ájultság a nem-létezőben szétszór. A mómor lefokozott, az ájultság lefokozott éberség. Nagyon óvatosnak kell lenni. Minden fogalmunk antinómia. Semmi sem könnyebb, mint eltévedni, és az eltévedés legközönségesebb módja a szavakon való megzavarodás.

A hangoltságot, amellyel a világ teljességével érintkezni tudok, Orpheusz methé aioniosznak, a világ mómorának nevezte, és ez a mómor az aión több jelentésénél fogva öröklét-mómort is jelent. Érintkezésbe jutni az örök renddel. Aki az élet zűrzavarából kilép és a világ valóságából valamit megtud és azt kimondja (anér periósza eidosz), az az istenek tolmácsa (prophétész, mouszikosz, poiétikosz, telesztikosz). Az az ember a kinyilatkoztatásra érzékeny. Orpheusz mindazt, ami a methé aionioszból keletkezett, kinyilatkoztatásnak tekintette. Ezért lehet az orfika szerint kinyilatkoztatás a tánc vagy a zene, a költészet vagy a szobor, mint ahogy tudjuk, hogy van művészet, amely az ember és az emberfölötti kommunikációjában több, mint igen sok filozófia, tudomány vagy vallás.

4.

Amit az arab szufi ittihadnak, egyesülésnek nevez, egy szóban mondja ki azt, ami tulajdonképpen kettő. Amit szeretek, azt ismerem, és amit ismerek, azt szeretem. Az egyesülés a szeretet és az ismeret kettős kapcsolata az Egyetlennel. A legkülönösebb és az

egész hagyományban magában áll, hogy a szeretetnek és az ismeretnek ez a mámara bormámor és szerelem, nemcsak azért, mert Istenben benne van a bor és az asszony, és mert a borból és az asszonyban benne van Isten, és ha szerettek, szeretem Istent és a bort és az asszonyt és a szépséget és a költészetet és a világot és az angyalokat és a tetveket ("a béka olyan szép, mint a szeráf", mondja Angelus Silesius), hanem azért, mert ha szeretem az Egyetlent, a világ egy lesz, csak egyet kell szeretnem, hogy mindent szerethessek, és ebben a szerelemben megnyílik a mindenség titka, és mindent megismerek és tudok, mert az Egyetlennel eggyé válok. Nem kell az üdv. "Több vagyok, mint az üdvöm", írja Ibn Karam. "Én, aki őt szeretem, ő vagyok, és ő, aki engem szeret, én vagyok", szól Halladzs. "Az asszony szépsége Isten fénysugara, nem a szeretőé". Semmi más nem kell, csak az Egy. "Bármit akartál adni nekem a földön, mondja Rabia, osszad szét ellenségeim között, bármit akartál adni a mennyben, osszad szét barátaim között. Én megelégszem veled magaddal". A szufi az eksztázis-technika lépcsőiről nem beszél. Biztosan volt szájhagyomány, amely ennek a beavatásnak gyakorlatát a tanítványokkal közölte, de elveszett. Ami megmaradt, az az önkívület örületébe öltözött legmagasabb éberség. A szufi a kinyilatkoztatás tiszta hangja. A lélek, amely mindent elhajt és meztelenre vetkőzik, tudja, hogy megszerzett szegénységén kívül semmire sincs szüksége. A szufi a hangoltság realizálása. Csak az Egyetlenegy. "Egyetlen pillanatra együtt lenni Istennel több, mint az egész emberiség tisztelete a teremtéstől a világ végéig", mondja Sibli. Ha az ember ezt az egyet tudja, mindent tud. "Világfölötti vagy és a világból való vagy, tied minden, ismert, ismeretlen, örök és mulandó. Tied a lét és a nem-lét, a föld mélye és az ég tetője a te két ruhád, te vagy a fény és ellentéte". És mivel mindent tud, tudja mi a legfőbb dicsőség, mit jelent az életben győzelmesnek lenni és a sors játszóját megnyerni. A szufi nevet a királyokon, és vállat von, ha Alexandroszról, vagy Caesarról beszélnek. Tudja, hogy az övék milyen kicsiny dicsőség, a királyok és a vezérek igénye és becsvágya milyen bámulatosan kicsiny. Mennyivel több, amikor az "Egy felismeri az Egészet, és szól: Isten vagyok". Indiát meghódítani? Egyetlen áhítatos pillanat több, mint százezer embert lemészárolni. Bort inni. "Azt mondják bünt ittál, abból ittam, amit bűn lett volna nem inni. Még mielőtt születtem, mámara voltam tőle, így maradok mindörökké, még akkor is, ha csontjaim rég elporladtak". Patandzsali Jóga-szútrája az egyesülésnek többféle alakját tanítja. Az eksztázis-technika különböző gyakorlatait. Az egység megvalósítása történhet megismerés útján (dnyána jóga), tevékenység útján (karma jóga), szeretet útján (bhakti jóga). A bhakti azt mondja: "Az életnek egyetlenegy nagy értéke van, és ez a szeretet Isten iránt". Aki ezt megvalósította, az nem tud mást, mint szakadatlan örömben élni, és annak minden pillanata újabb mennybemenetel. Az eksztázis-technika a megdicsőülés útjait nyitja meg. Ez, mint Indiában mondják, az ékájána, az egyetlen út. A szufi a hagyományban a bhakti-jóga tökéletes realizálása. "Mindent neked akarok adni és nem kívánok érte semmit". Ez a szerelem nem a szív dolga, és nem érzelem és nem a lélek dolga, és nem az értelem és nem a szellem dolga. "Talán nem is nevezhető szemléletnek, írja Plótinosz, a szufi görög mestere, a látásnak egészen más neve, elragadtatás, leegyszerűsítés, átszellemülés a legnagyobb erőfeszítés arra, hogy az ember eggyé váljék, és ha lehet, szemtől szembe álljon azzal, amit a szentély rejt." "A fekete nappalban, íme, itt a világfényes éjszaka." "Istentől Istenig jutottam, mialatt magamban azt kiáltottam: Te én vagyok."

5.

A tapasztalat mindenesetre megvolt, de a szufi valószínűleg Indiából kapta azokat a szavakat, amelyekkel azt, amit fanának nevezett, meg tudta formálni, és ami az arab eksztázis-technika

legfontosabb fogalma lett. Fana annyi, mint elvetése mindannak, ami nem Isten, elvetése minden tulajdonságnak (upadhi, járulék, mint Indiában mondják), elvetése az egyéni én-nek, állapottalanság, a tárgyak gondolatának leépítése, a megsemmisülés tudománya, az elmúlás elmúlása. Amit a mahájána súnjátának, ürességnek mond, alapja a mahájána tanításának, az "észt meghaladó tudásnak". És ez a fogalom az, ami a fana megformálásában érezhet?. "A világnak öt alkotóeleme van, és ezek természetük szerint üresek... Minden dolog természete, hogy üres. Nincsen se kezdete, se vége, nem hibátlan és nem nem-hibátlan, nem tökéletes és nem tökéletlen, ebben az ürességben nincs alak, nincs érzékelés, nincs név, nincs megértés, nincs ismeret... Nincs itt se szem, se fül, sem orr, se száj, se test, se lélek... Ez az észt meghaladó tudás, és aki az észt meghaladó tudás felé indul, a legmagasabb tökéletes tudás benne megvilágosodik." Amit ez a "minden üres" (szarvám súnjam) jelent, ez az eksztázis-technikának az a nélkülözhetetlen lépcsője, amelyen az embernek a realizálást meg kell kezdenie. Ez az a pont, amelyen a valóság vonalát átlépi. Ezt hívja a mahájána bhutahatinak, valósághatárnak. Itt kezdődik a mahá súnjata (a nagy üresség), vagyis az objektumtalan. Mert ami tárgy, és kívül van és objektum, az nem valóság, hanem üres. Az emberi lény megzavarodásának kivetítése. Objektum annyi, mint valami, ami az emberrel szemben áll, mint saját lényének ellentéte és ellenfele és ellenállása. Az objektum nem egyéb, mint a lefokozott éberségben élő emberi lény rémképe, amit álmában a sors valóságának tekint, vagyis nem egyéb, mint a kondicionált tudat projekciója, az azon való eltévelyedés, hogy saját kondíciójának kivetítését ténylegesen létezőnek tekinti, és magát ettől az álomképtől, mintha az valóságos lenne, befolyásoltatja. Minden üres. Az üres is üres (súnjata súnjata). A dolgokból elég. Minden tárgy és minden dolog üres.

Az eksztázis-technika első lépcsőjén az ember felismeri, hogy a tudat összes kondícióit fel kell számolnia és a nem-kondicionált tudatot kell realizálnia, meg kell tudnia, hogy minden tárgy, amit lát, hall, tapint és tapasztal, saját zavarainak kivetítése, és első dolga megtudni, hogy a dolgoknak és a tárgyaknak nincs tartalma és nincs lényege, és üresek, csupán álmaitól befolyásolt tudatának látomásai, káprázat, és ezt a kivetítést meg kell szüntetnie, vagyis minden befolyáson túl levő nem-kondicionált tudatot kell megvalósítania. Mert nemcsak a tárgyak és a dolgok üresek. Az érzékelés is üres. "Nincs itt se szem, se fül, sem orr." "Ebben az ürességben nincs alak, nincs név, nincs megismerés, nincs ismeret." A megismerés is üres. A tudat is üres. Az üresség is üres. Az álom is üres, a káprázat is üres, aki a káprázatot látja, az is üres. A tudatot meg kell tisztítani és módosulásait lecsillapítani. (Csitta-vritti-nirodha, mint Patandzsali mondja.)

Szarvam súnjam annyit jelent, hogy minden üres. Ami annyit jelent, ha az ember a kinyilatkoztatás hangoltsága felé megindul és az emberfölöttivel való kommunikációban részt akar venni, akkor legelső feladat megszerezni a hatásoktól nem befolyásolt tudatot, vagyis minden kondícióját leépíteni és a tökéletes objektumtalanságot megvalósítani, amelyben nincsenek dolgok és tárgyak és külső, de nincsenek tulajdonságok és képességek és érzékek és gondolatok és érzések és belső, és nincs más, csak az üresség üressége, de ez is üres (mahá súnjata). Az ürességről szóló tanítást a Pradzsnjápáramita hridaja szútra fogalmazza meg. Ez a szútra Buddha virágbeszédének kommentárja. Zarándokok érkeztek Buddhához, üdvözölték és csendben váraoztak, hogy a Magasztos megszólaljon. Buddha sokáig mozdulatlanul állt, aztán egy szál virágot tépett, azt a zarándokok seregének felmutatta és egyetlen szót sem szólt. Senki sem értette, csak Mahákásjapa, aki bölintott és Buddhára nézett. A Magasztos így szólt: a legdrágább kincset, az észt meghaladó tudást adtam át most neked.

A virágbeszéd tanítása, az észt meghaladó tudás, a hangtalan tudás. Ez a silentium mysticum tudása. A magasabb világgal való érintkezés első feltétele a tökéletesen megvalósított csend. A tükörsima kedély. A tudat megtisztítása minden befolyástól és hatástól, elsősorban kiküszöbölése minden az emberből magából származó zavarnak. Patandzsali azt mondja, hogy "az üresség elképzelésében való gyakorlat"-ot kell folytatni.

Az arab fanában az állapottalanság, a tárgyak gondolatának leépítése, minden tulajdonság elvetése, a megsemmisülés tudománya ilyen ént meghaladó tudás. Jegye a tükörsima kedélynek. A fana a silentium mysticum realizálása. "A látás ezen a helyen megszűnik, a nem-látás az, amely a látást tanítja." "Úgy élni, hogy ne legyen semmim és ne legyen senki." "A szufi közelebb van a hallgatáshoz, mint a beszédhez." "Nem vagyok keresztény, nem vagyok zsidó, sem parszi, sem mohamedán. Nem vagyok keleti, nem vagyok nyugati, nem vagyok szárazföldi, nem vagyok tengeri. Nem a földből származom, sem a keringő égitestekből. Nem a föld szült, nem a víz, nem a levegő, nem a tűz. Nem Isten városából jöttem, nem a porból, nem az öröklétből, nem az örök változásból. Nem ezen a világon vagyok otthon, nem a túlvilágon, nem a paradicsomban, nem a pokolban. Apám nem Ádám, anyám nem Éva, nem az Édenkertből jöttem és nem az Édenkert angyalaitól. Az én helyem a nem-hely, nyomom a nyomtalan, se test, se lélek."

6.

Sankara a felébredést úgy határozza meg, hogy mialatt megtörténik, nem történik semmi. Ennek az eseménynek, amely nem esemény, három mozzanata van. Az első az, hogy a folyó partján ülök, és látom, hogy a madár a fűzfa ágán ül, és az ágot a szél himbálja. A második az, hogy nincs fa és nincs madár, nincs szél és nincs folyó és nincs part, nem ülök sehol és nem látok semmit, mert nincs látás, és nincs én, aki látna. A harmadik mozzanat, hogy a folyó partján ülök és látom, hogy a madár a fűzfa ágán ül, és az ágot a szél himbálja. Semmi sem történt. Az első lépés, hogy azt a helyzetet, amelyben vagyok, a maga teljességében tudatomban megszilárdítom. Nemcsak a folyót és a fűzfát és a szelet és a madarat. Tudomásul veszem alkatomat és tulajdonságaimat és sorsom bonyodalmaikat és életem összegubancolódtott csomóit, és képességeimet, hogy azokat feloldjam, és tehetetlenségemet, hogy azokat nem tudom feloldani, és emlékeimet, és a bennem rejlő lehetőségek határtalanságát. Az első lépés: a figyelem összpontosítása arra a pillanatra, amelyben vagyok. A teljesség nem azon múlik, hogy az összpontosítás mennyi részletet hord egybe, hanem azon, hogy milyen mélységig jut el. A második lépés, hogy ezt a helyzetet elkezdem lebontani. Nincs tárgy. Amit objektumnak nevezek, az ellentét és ellenfél és ellenállás, amit én vetítettem ki és lefokozott éberségemben valóságnak tekintek. Nincs fűzfa és madár, ez mind csupán hullámozó kedélyem projekciója. De nincs hullámozó kedély, csupán korrupt tudatom hisz benne. De nincs korrupt tudat és nincs hit, csak örökké tiszta sima kedély, amelyben ez egész lét képe tükröződik. De nincs kedély, nincs tükör, nincs kép és nincs látás. Minden üres. Ez a második lépés.

A harmadik, hogy helyreállítom minden tulajdonságomat és képességemet és érzékemet, tudva, hogy nincs más, mint üresség, helyreállítom a dolgokat és korrupt tudatomat és a fűzfát és a szelet és a folyót és a madarat, tudva, hogy ez az egész káprázat és érvénytelen. A tudat átlépett a valóság-határon és tudást szerzett, amelyet a mahájána úgy hív, hogy "gyémántnál keményebb" (Vadzsracseddika). A kő mint jelkép a hagyományban mindig a romolhatatlan. Az alkímiában a bölcsök köve az abszolút tudás. Petrus, a kőszikla. A kábakő. A gyémántnál keményebb kő az alapállás sziklafundamentuma. Az a hely, ahonnan a valóságot látni. Nincs objektum. "A dolog gondolatában való hit ki sem mondható." De a szellemben és a lélekben való hit éppoly kevésbé mondható ki. "Aki az én, az élőlény, az egyén gondolatát valóságnak tartja, nem tekinthető bodhiszattvának." Minden dolgot fel kell adni, de minden nem-dolgot is fel kell adni.

Aki a világot komolyan veszi, olyan képzeteket formál, amelyeknek nincs előfeltételük, vagyis egyetlen előfeltételük van, az ember korrupt tudata és elhomályosodott ébersége. A világban való hit alvajárás következménye. "A világ nem világ, ezért világ." "Az én nem én,

ezért én."

A gyémántnál keményebb az ékacsitta, amely szó értelem szerint alaptudattal, vagyis a tudat alapállásával fordítható. Ez az anyaszült meztelen tudat. Most már újra leülhetek a folyó partján és nézhetem a szélről imbolygó fűzfaágon a madarat, mert most már mindez nem objektum és külső és a megzavart tudat kényszerképzete és káprázat. Mindennek most már nincs rejtett előfeltétele. A világot már a bhutahatin, vagyis a valóság-határon túlról látom. Ez már nem látás, hanem – mint a szufi mondja – a látást a nem-látás tanítja, vagyis ez már eksztatikus tapasztalat. Eksztázis annyi, mint kívül állni. Kívül állni a szétszórt nyugtalanságon és belül állni a megvalósított egységen. "Szabad vagyok önmagamtól, szabad vagyok az éntől." Szabad vagyok a szabadságtól. "Aki azt hiszi, hogy van lény, és van megszabadulás, nem nevezhető bodhiszattvának." Ez a gyémántnál keményebb tudás.

7.

A mahájána eksztatikus életgyakorlat. Az ember a valóság-határon (bhutahati) tartózkodik, vagyis az életet a meditáció átlagos színvonalán (szanszkritul: dhjána, kínaiul: csan, japánul: zen) tartja. A meditáció annak az állapotnak előzménye, amelyben az ember az ember és az emberfölötti kommunikációja számára megnyílik. Ez az, amit a Vadzsracseddika ékacsittának nevez, az anyaszült meztelen tudat, az état primordial, ahogy Guénon mondja, ez a csecsemő bölcsessége, mint Lao-ce tanítja, vagyis a szufi fanája. Élettechnikai alapmozdulat. A tudatosság azon mérhető, hogy kinek milyen eksztázis-gyakorlata van.

A dhjánából Kínában és Japánban az eksztázis- praxisnak különös változatai keletkeztek, amelyeket nyugaton T. Suzuki könyvei nyomán általában a zen gyűjtőfogalmával jelölnek. Az eksztázis-paraxisokban a technika minden olyan eleme, amelyet Patandzsali először és véglegesen megfogalmazott, együtt van, de mindegyikben sajátos rendben és hangsúllyal. A zenben a tevékenység teljes súlya a szatorira esik. A szatori a felébredés. Nem megvilágosodás, inkább megvillanás. Egyetlen pillanat elég. Aki ennek az egyetlen pillanatnak tapasztalatából nem tudja az összes következményeket levonni, úgyis menthetetlen. Ha pedig megértette, nyugodtan tovább mehet "teát inni és rizst enni". Az egész zentechnika ennek a szellemi villámcsapásnak szolgálatában áll. Villámcsapás, pedig nem történt semmi. Hui-K'o mester tanítványainak azt mondta: "A zent nem értem és nem tudok nektek erről semmit se mondani, ezért fölösleges, hogy itt oly sok időt töltsetek. Leghelyesebb, ha az egészet önmagatokkal intézitek el". Mire még csak több és több tanítvány sereglett hozzá. Tudósok érkeztek és azt kérdezték tőle: mi a te tanításod, amellyel az embereket megtéríted. "Sohasem volt semmiféle tanításom és senkit se térítettem meg." A felriasztás módszerét, mint följegyezték, tudatosan először Lin-Csi mester alkalmazta, aki mikor valamilyen nagyképű kérdést intéztek hozzá, felkiáltott: Kvatsz! Ezt a szót a vámhivatalnok használta, amikor az utas a határt átlépte (valóság-határ). Kvatsz annyit jelent, mint: Hé! Van elvámolni való? Ki mit csempészik? A határon az agyafúrt szólamok és a körmönfont elméletek érvénytelenek. Színt kell vallani. Nem lehet világnézeteket átcsempészni! Az egyiptomi beavatás egyik mozzanata, hogy a küszöbökön az emberhez meghökkentően egyszerű kérdéseket intéznek, és azonnal válaszolni kell. Például a hajón megszólal a vitorla: Hogy hívnak? Megszólal a kormány: Mi a nevem? Csak az léphet át, aki nem komédiázik, hanem azt feleli: vitorla, vagy: kormány. Az ember nem lehet elég egyszerű. Az egyik zenmester, ha valaki valamilyen elmélettel akart előhozakodni, botját némán fölemelte. Mint Buddha a virágot. A másik mester dobott meg. Vigyázz! Nincs tanítás. "Sohasem volt semmiféle tanításom". Csak gyakorlat van. Nem gondolkozni. "Ha gondolkozni akarsz fölöle, tévedni fogsz – mondja Lung-t'an. Ha látni akarsz, nézz bele".

Látni kell. Lépni kell. Át kell lépni a küszöbön. Fel kell ébredni! Ébernek kell lenni.
"Barátom, értelmed ne üljön le sehol, se belül, se kívül. Csak nem nagyképűnek lenni.
Elképzelhetetlenül gyarlók vagyunk." De – mint Buddha mondja – vannak közöttünk kevésbé
koszosak, akik ha a tanítást nem hallanák, elvesznének. Intézzétek el önmagatokkal. Senkit
nem tanítottam meg semmire. Ha látni akarsz, nézz bele. Sehol sem leülni. Ha valaki a
villámcsapás következményeit levonta és annak hatásait realizálta, a valósághatáron átlépett.
"Megtaláltad önmagadat – mondja Hsziang-jen. De a kezdetek kezdetétől fogva semmi sem
távozott el tőled. Te voltál az, aki a valóság elől szemedet lehunyta. A zenben semmi sem
szorul magyarázatra. A zent nem lehet tanítani. A zen által ismereteid nem gyarapszanak.
Csak túlmész önmagadon." Ez az, amit a Vadzsracseddika úgy hív, hogy a gyémántnál
keményebb tudás: amikor az ember szabaddá válik önmagától és a létezésről és az élettől és
az éntől. De aki azt hiszi, hogy van megszabadulás, nem nevezhető szabadnak.
"Úgy élni, hogy ne legyen semmim és ne legyen senki" – mint a szufi mondja. "Az én helyem
a nem-hely, nyomom a nyomtalan". Ez az, amit Orpheusz methé aioniosznak nevez. Nem
ismeret, hanem valami, ami a "tüzes lendülethez közel áll", tivra-szamveganam aszannah,
ahogy Patandzsali mondja. A szatoriban a tudat minden kondícióját egyetlen pillanatra
ledobja, aztán gyorsan visszatér "teát inni és rizst enni", és mindent úgy tesz, mintha semmi se
történt volna, de szüntelenül a szatoriban él, beszél és alszik és járkal és dolgozik, vitatkozik
és veszekszik és megnősül és gyermeket nevel, és semmivel sem tud többet. "A zen nem az én
dolga, hanem a jellemé". Mert a zen nem annyit jelent, hogy a felébredéssel megelégszem és
gyönyörködöm benne és élvezem. Van valami, amit a zenmesterek harmadik magatartásnak
neveztek. Ülök a parton és a madarat nézem, ez az első. Nem ülök sehol, nem vagyok én és
nem látok semmit, ez a második. Ülök a parton és ismét a madarat nézem, ez a harmadik. Ez a
harmadik magatartás, a realizálás, amikor ülök és a madarat nézem, de tudom, hogy nincs én
és nincs madár! Amikor tudásom egész súlyát belevetem abba, hogy alszom és gyereket
nevelek. Amikor mélyen hallgatok afelől, ami történt, és járkalok és dolgozom és vitatkozom
és veszekszem. Semmi sem ízléstelenebb, mint folyamatosan éberségemre hivatkozni! A
mester azt mondja, "ha valakiben túl sok a zen, az ember gyomrára megy". "Ha már Buddha
nevét hallom, tiltakozom", kiáltott a másik mester. A tanítvány panaszkodott, hogy amióta
mesteréhez csatlakozott, az egyetlenegy szót sem szólt szellemi dolgok felől. Mire a mester:
"Állandóan szellemi dolgokra tanítalak. Ha teát kértem, nem fogadtam elő Ha ételt hoztál,
nem ettem meg? Ha köszöntél, nem köszöntem vissza?" "Üresség, ez a valódi Én és ez az
igazi hazám". "A zen az, aminek nincs állítmánya".
A csan (zen) hagyománya nem nagy értekezésekben, hanem mondogban maradt fenn. Minden
mondo tartalma egy-egy szatori, vagyis megvillanás. Ez az, ami oly rokonná teszi a zent és a
khaszidizmust. A mondo rejtvény (a zen azt mondja, hogy koan). A mester ilyen koant ad
fel, és ezt kell megfejteni. A kérdésnek nincs ismerettartalma, és a felelet csak akkor helyes,
ha az ember a valósághatáron túlról, megváltozott tudatszerkezettel válaszol. Hangoltság
kérdése. Eksztatikus praxis. Mindennemű ismeretközlés fals. Nem lehetek elég egyszerű.
Nem lehetek elég üres. "Ha ég és föld között egy tizedrészt hüvelyknyi rés támad, mondja a
harmadik zen-pátriárka, a kettő egymástól örökre elszakad." "Ha szembeállítod azt, amit
kívánsz, azzal, amit nem kívánsz, szellemed gyógyíthatatlanul megbetegszik." "Ne lakj kívül
a külső világban, ne lakj a belső ürességben, ez csak zavarhoz vezet." "Egy mindenben,
minden egyben." Ez a szufi ittihad és a görög henószisz, a hindu jóga és a héber jihud.

Erről a három dologról feltétlenül beszélni kell. Az első, hogy a beavatást a khasszidizmus is, mint a zen, az ember eksztatikus felvillanásának értelmezi. A héberek tesuvahnak hívják (görögül metanoia). Megtérésnek is fordítják, de csak úgy, hogy az alapálláshoz való megtérés. Megfordulásnak is mondható. A Tórában a próféták, az Evangéliumban Keresztelő János tanítása: térjtek meg. Az esszénusok legfontosabb fogalma. A második, hogy ez a megfordulás a zenben a szellemi erőfeszítés egyetlen haláltmegvető bravúrjának eredménye. Ez a szatori, amikor az embert a valóság villámcsapásszerűen éri. A khasszidoknál a tesuvah szintén a realitásra eszmélésnek ilyen egyetlen eksztatikus villámcsapása. De ami ennek a villámcsapásnak tartalma, nem értelmi bravúr, hanem étosz. Mert a súly nem a felismerésre, hanem annak erkölcsi következményeire esik: A valóságot hiába ismerem fel, ha a következményeket életemre nem alkalmazom. Minden beavatás realizálás. Hölderlin azt mondja, hogy az ember minden nap hetvenhétyszer zuhan az égből a földre. A khasszidok azt mondják, hogy aki megfordul, minden nap hetvenhétyszer zuhan a földről az égbe. A harmadik, hogy a beavatás természete a hébereknél vallásos, a zenben metafizikai. A zen a szánkhya-jóga-buddhizmus hagyományából nőtt ki, és eszerint dnyána-móksa – a megismerés általi megszabadulás gondolatát mélyen magába szívta. A héber hagyományban a végleges megszabadulás a megváltás, amely isteni intervencióra, a Messiás megjelenésére történik, amelynek fogadására az ember felkészülhet, de annak megtörténte befolyása nincs. A zenben a megszabadulás csak az emberen múlik, senki más, még a mesteren sem. A khasszidoknál a megszabadulást legtöbbször bűnbánat és vezeklés előzi meg. A zenben bűn, bűnbánat, vezeklés csak az időben van, és abban a pillanatban, amikor az ember a valóság vonalán átlépett, mindennek semmi jelentősége nincs. Ezért a hébereknél a beavatásban nincs fontosabb, mint az ima. A zen nem imádkozik hanem meditál. A khasszidizmusban eksztázis annyit jelent, mint az Úr színe elé (lifné ha Adon) lépni, a zenben annyit, mint elérni az észet meghaladó tudást.

A Kabala nyomán a khasszidok az alapállást Adam Kadmonnak nevezik. Ez az ember a bűnbeesés előtt, akiben a szellemi képességek legmagasabbika, a nesamah meg nem zavartan és meg nem törten élt, a beléje lehelt minden tudás birtokában. A beavatás az emberileg elérhető legfelső létfokozat elérése. Ezért az eksztázis a khasszidok hitlahavutja. A hitlahavutnak nincs disziplínája. A legenda elbeszéli, hogy a szentéletű rabbi meghal és a túlvilágba lép. Érdeme szerint fölvezetik a mennyországba, de útközben óriási katlant pillant meg, amelyben sok ezer és ezer ember lobogó lángok között szenved. Kik ezek? - kérdi. Ezek azok, hangzik a válasz, akik még az alvilág tüzeiben sem tértek meg. A rabbi erre a katlan szélére rohan, onnan a lángtenger közepébe fejest ugrik, és nem távozik el, csak amikor a tüzet eloltják. Ez a hitlahavut. Ha valami jellemzi, az éppen az, hogy elemi módon nélkülöz minden disziplínát. Mint egy roham. Odahajtja azt, ami a legtöbb. Leginkább önmagát. Áldozat az örület tüzeiben. Nem kell az üdv, mint a szufinak. Nem kell az én, mint a zen szerzetesnek. Ez csak mint az észet meghaladó tudás érthető.

A megvilágosodás a brahmani beavatásban nem cél. A szatori csak arra való, hogy az ember visszatérjen a mindennapi életbe, megnősüljön és gyereket neveljen és elvégezze művét. A hitlahavut csak arra való, hogy az ember tökéletesen teljesíteni tudja az avadaht. Avadah szó szerint szolgálatot jelent. A megtérés után következő élet étoszának olyan jelentősége egyetlen más eksztatikus praxisban sincs, mint a khasszidizmusban. Mintha a megtérés csakis a szolgálatért lenne. A hitlahavut egész tüzét a mindennapok szövetségében alkalmazzák. A szolgálat hangtalanságát a felvillanás tüze táplálja. Nincs az emberi életnek területe, amelyen ez a szolgálat ne nyilatkozna meg. Rabbi Szusszja ki szokott menni az erdőbe, hogy ott avadahból az Úrnak zsoltárt énekeljen. Egy tanítványról feljegyezték, hogy éjszaka kétségbeesve panaszkodott Istenének, mert mindenki szolgál tehetségével, de ő semmit se tud. Egyszerre csak felugrott és elkezdett fütyülni. A rabbi, aki a jelenetnek tanúja volt, gyorsan elmenekült, "nehogy az istenszellem emberfölötti heve megpörkölje". A khasszid rabbiknál

hagyomány volt, hogy szabbatra virradóra házukban egyetlen fillér se legyen, és minden pénzüket a szegényeknek elosszák. Sors annyi, mint hogy a földön mindenki azon a helyen és abban az időben ölt testet, amelyet csak ő tölthet be. A sors pedig feladat, mű, amit meg kell tenni. Avadah annyi, mint hősséggel szolgálni a feladatot. Ha a hitlahavutban megértem, hogy mi az, amit csak én tehetek meg, és rajtam kívül senki más, akkor az avadah nem más, mint teljes étosszal azt, amit reám bíztak, és amit testetöltésemben magasabb tudatommal vállaltam, lépésről lépésre, a hétköznapiakban, állhatatosan és hősséggel (emúnah) megtenni. Baal-Sém Tov khasszid rabbi utolsó szava ez volt: "Most már tudom, miért jöttem a földre". Hívei azt mondták, hogy életfeladatukat csak a teljesen éberek látják, és boldog, aki úgy távozik el, hogy ezt a feladatot teljesítette.

9.

Egyetlen rendszer van, amely az eksztázis-technikát első lépéstől a befejezésig folyamatosan leírja. Az orfika és a szufi, a mahájána, a zen és a Kabala nem szabatos és a módszert csak használja, de nem – vagy csak alig – tanítja. Ezért ezekben előfordulhat tévedés, hiba, sőt csalódás. Patandzsali jóga-szútrája folyamatos, zárt, rendszeres tudás – és téveszthetetlen. A jóga diszciplína. Nincsen benne semmi szenvedély. Nincs józanabb és egzaktabb gyakorlat. Ami a jóga-szútrát jellemzi, éppen a példátlanul hűvös tárgyilagosság, amely olyan lelki és szellemi tényekkel, amelyeknél nincs illanóbb és forróbb, megfoghatatlanabb és finomnál finomabb, olyan egyszerűen bánik, mintha azok játékkockák lennének.

A jóga a lefokozott éberséggel terheit tudattal (adzsnama upahitam csaitanjam) foglalkozik. A cél az ember alvajárását hatályon kívül helyezni (apaváda) és a vegyileg tiszta szellem (dzsaitanjam) egyeduralmát megvalósítani. Mert a mindennemű eltorzulást levetett, realizált tiszta szellem a feltétele annak a legmagasabb eksztatikus fokozatnak, amely a tükörsima kedély, vagyis az embernek az az állapota, amikor az Alsó és a Felső világok kommunikációjában részt vesz. Ez a felső számádhi (eksztázis), amelyet Patandzsali nirvikalpakásjának nevez.

Az eksztázis-gyakorlat természete szigorúan véve negatív. Takarítani és söpörni és mosni és tüzelni és lekefélni és lehordani és felszabadítani és kiásni. Az alapállás mindenki megvan, mert ez az emberi létezés bázisa. Csak az inkarnációk során át rajta megtelepedett iszaphordalék bénítja meg, és az, ami a látást eltorzítja, és ezért az ember valóságnak tartja azt, ami káprázat. A mindentudással kezdettől fogva mindenki rendelkezik. A feladat a megismerést akadályozó mozzanatok elhárítása. A tudat úgy, ahogy az a módszer alkalmazása elején a jóga-technika tárgya, "el van választva a tudástól, de mégis elválasztva, bizonyos tekintetben az első és a végső tudásnak részese és nem-részese". Ha ugyanezt modern nyelven kellene megfogalmazni, azt mondhatnánk, hogy az embernek önmagáról alkotott fogalmát fel kell bontania, és az emberi lényt nem megformált testiségének képében kell rögzítenie, hanem mint tömény szellemi energiát, amelynek legfontosabb tulajdonsága nem az anyagi alakzat, hanem az erők hatalma. Nem materiális szubsztancia szövete, hanem begyakorolt aktivitások tehetetlensége. A megformált képszerűséget (rúpa) és az arról szóló nyelvi alakzatokat (náma) az ember minél inkább megfordítja és megtisztítja és összevonja, a tudat annál világosabbá válik. A dolog és az érzékelés között a kapcsolatnak meg kell szakadnia (pratjáhára). "A dolgokból elég." Az összevont erőket rá kell szegezni valamire (dhjána). Ha nincs többé tárgyi kapcsolat, csak összpontosítás (dháraná), az ember megnyugszik. Le kell szokni arról, hogy az ember azt mondja: látok, mert ennek a kijelentésnek alapja a szubsztanciális lényben

való hit. A jógában mindenki megtudja, hogy nem én látok, hanem a látás vagyok. Nem én érzékelek, hanem az érzékelés vagyok. Nem fogalom és anyag (náma-rúpa) vagyok, hanem képesség arra, hogy a világot érzékeljem. De az érzékelést és a látást és az erőt is le kell bontani. Ez is módosulás. A módosulás eltávolításának módja a meditáció (dhjána-héjász tad vrittajah). A jógi nem alakot lát, hanem anyagtalan erősugárzást. Az anyaglátás nem egyéb, mint a szétszórt nyugtalanság által keltett káprázat homályos látása. Ha az ember az erőket megtisztítja és összevonja, a világos látást akadályozó mozzanat megszűnik. "Ez a gyakorlat a létezés más fokára visz át." "Ha a szellemi értelem a lélek vezetését átveszi, a lélek éberré válik." "Egyéb tennivaló pedig nincs."

A bizonytalanság oka mindig az, hogy az embert a lefokozott éberségű tudat káprázatvilága megzavarja és nem tudja magát teljesen az alapállásban megnyilatkozó tiszta szellemi lényével azonosítani és az abszolút látásban nem tud megerősödni. Bármennyire is lefokozódott, olyan emberi helyzet elképzelhetetlen, hogy a tiszta szellemi lény a káprázattól megtévesztett tudaton ne üssön át. Az ember a tiszta szellem hangját, ha nem is hallja, de mindig felismeri. Ezért ismeri fel a kinyilatkoztatást. Az ember tudja, anélkül, hogy bárki arra megtanította volna, primordiálisan tudja, hogy a káprázat világa nem a koncentrált erőkből álló szellemvilág, hanem a szétszórt és nyugtalan alakok és nevek (námarúpa) világa, már csak azért is, mert mindenki tudja, hogy a káprázat eloszlatható, a nyugtalan szétszórtság erői összpontosíthatók, és az alakok és nevek leépíthetők, és ezzel az eljárással az ember az alapállásra visszahelyezkedhet. Viszont soha szellemi erők nem bonthatók meg és az ember olyan helyzetet nem valósíthat meg, amely csak alakokat és neveket vesz tudomásul, és amelyeken keresztül az ember eredeti lényé ne szólalna meg. Ezért az ideákról az ember mindig tud. Ezért mondják a kínaiak, hogy az igazság elrejtethetetlen. Amiben az ember bent van, az az életszomjúság kielégítésére begyakorolt képességek világa, az eltorzított tudat világa, az a világ, amely úgy, ahogy van, az életszomjúságtól félig alvó ember káprázata. Ez a világ az, amelyből ki kell lépni. Ezért hívják az eksztázist kilépésnek, vagy kívülállásnak, vagy önkívületnek. Ezért hívják az én megtagadásának. Az én az életszomjúságban begyakorolt tulajdonságok szövevénye. Nem az ember testi lényét, hanem ezt a szövetet kell felbontani. Eksztázisnak nevezzük azt az eljárást, amikor az ember ebből a szövevényből ki tud lépni, ha a szomjúság uralma alól fel tud szabadulni, és észreveszi, hogy amit a szomjúság világán belül él, az az örületszerű megzavarodás (abhimána) egy neme, és a tényleges létezéshez úgy viszonylik, mint a káprázat a valósághoz.

10.

Ha az eksztázis sugallat, vagy ihlet, minden előzmény nélküli hirtelen felvillanás és nem tudatos fegyelem eredménye, sehová sem vezet. Olyan elszigetelt mozzanat és szemvillanásig tartó mámor ez, amelyet egy pillantás kelt, amikor valaki egy véletlenül keletkezett résen át a valóságba lát, de még mielőtt arra felelsmélne, a káprázatba visszazuhan. Ihlet, vagy sugallat az ember tudatának szerkezetét nem változtatja meg. Nincs koncentráló és tisztító hatása, nem kelt megnyugvást és bizonyosságot. Lásd, kevés kivétellel, az egész költészet, zene, művészet, tudomány, filozófia!

A diszciplinált eksztázis természete és állandó légköre a meditáció. Ez a tudat-módosulások eltüntetésének eljárása (dhjána-héjász tad-vrittajah). Ez a távlat. Ez a megnyugvás gyakorlata. A meditáció atmoszféráját a választott objektum állandó szemlélete teszi koncentrálttá és nyugodttá. Meditálni bármilyen lelkiállapotnak megfelelő tárgy fölött (jathá-abhimata-dhjánád vá). Három nagy objektum van, tulajdonképpen három fokozat, az Én, az Isten és a

semmi. Mind a három projekció ezúttal tudatos. Semmi sem olyan fontos, mint ilyen kivetítést tudatosan végrehajtani és eksztázis-objektumot teremteni. A világ úgy, ahogy az ember látja, kivetítés, de nem tudatos. És nem is az egyéni tudat projekciója (Na csa ékacsittantram vasztu). A világot az én-fölötti egyetemes emberi tudat vetíti ki. Ezért a legelső lépés, amit meg kell tenni, hogy az ember a természetes és tudattalanul adott objektumokat saját elhatározásából maga által éberon konstruált objektumokkal helyettesítse. Ez történik a művészetben, a gondolkodásban, a mesterségekben, a viselkedésben, de ez történik abban a tevékenységben is, amit civilizációnak hívnak. Az ember azt, ami adott, elveti és saját maga által alkotott dolgokkal cseréli fel. De az objektumteremtés a civilizációban és a művészetben sem tudatos, és főként nem a megszabadulás érdekében történik. A hindu hagyomány brahmavidról és májavidról beszél. Brahmavid az, aki a szellem ügyeiben éber, májavid, aki a világi ügyekben éber. És – vagy éppen ezért – brahmavid annyit jelent, mint bölcs, májavid annyit, mint varázsló.

A tudatos eksztázis-objektum megalkotásával az ember a véletlent elutasítja. Mert a világ úgy, ahogy van, számára nem véletlen. A dolgokat tudatosan választja meg és maga csinálja. Csak azt fogadja el, amibe beleegyezett. Semmi esetleges. Semmi, ami a nyakába szakadt és amit viselnie kellene anélkül, hogy akarná. Semmit se megtörni, ami alapjáig nincs átvilágítva és végiggondolva.

Másrészt, és ez még fontosabb, az ember azért, hogy objektumokat vetít ki, a kivetítés műveletét magában tudatosítja. A projekció szüntelen létevékenység, amelyről az ember nem vesz tudomást és az egész művelet a küszöb alatt folyik le. Azt már tudjuk, hogy a folyamat ösztönzője az életszomjúság, és a szomjúság által elhomályosult tudat szétszört nyugtalanságában szakadatlanul ontja magából önmagának vetületeit, amelyek megsűrűsödve és összeszövődve zárt ellenállást vesznek fel és az egész egyben, mint tárgyi világ jelentkeznek. Azzal a tevékenységgel, hogy az ember éberon átveszi az uralmat kivetítése fölött, a küszöb alatt működő folyamatot tudatossá teszi. Ha csak egy homályos pont marad, a tevékeny természet erői abból, mint a csírából, új világot fejlesztenek. Az erőfeszítés hiábavaló. A káprázat újraképződése indul meg, ha az ember a gyökereket nem tépi ki.

Az éber projekció az eksztázis kedvéért és érdekében van. Egyébként nincs értelme. Tudjuk, hogy szarvam súnjam, vagyis minden üres. A meditációban eksztázis-objektumokat kell teremteni, hogy a kivetített tárggyal az ember önmagát szembesítse. Az objektum nem valóság, hanem ellenállás és ellenfél és ellentét (Gegenwurf, Gegenstand). Az objektum az, amivel az ember magát polarizálja. Amelybe belekapaszkodik, hogy önmagát önmagából kiemelje. Mert az eksztázis kilépés, és pedig minden esetben énemből való kilépés.

Az ember a meditációban a dolgokat és a világot nem mint ténylegesen létezőt, hanem mint projekciót vizsgálja, mint valamit, ami nem tőle függetlenül keletkezett, hanem ami magán viseli annak arculatát, aki azt teremtette. Az objektum maga üres. De a projekció is üres. Minden dolgot fel kell adni, szól a mahájána, de sokkal inkább minden nem-dolgot. Ezért a legnehezebb, a legmagasabb és leghatásosabb eksztázis-objektum az üresség. A diszciplinált mámor-technika legfelső fokozata a minden tárgyi tulajdonságtól független valóság intenzív szemlélete. Ez a nirvikalpa számádhí. A kínaiak ezt az ürességet a vu szóval fejezik ki. Ez a szánkhja aviaktamja. Ez a héber én szof és a görög apeiron. Böhme Ungrundja. Ami túl van a létezésen, és a nem-létezésen. Ami túl van a kezdeten és kezdetlennel. Ez a semmi, amiben az eksztatikus szellem megmerül. Csak az szabadul meg, aki a nem-létben megfürdött. A khasszidok Ábrahámról azt mondják, hogy Istent kereste a földön és nem találta, és az égen a csillagok között és nem találta, és az időben és az időtlenben és nem találta, és akkor egyszerre abban, amit nem talált, megtalálta. A másik khasszid mester így szól: "Az ég és a föld teremtése nem más, mint a Valami kibomlása a Semmiből, és a szentek, akik magukat az élettől eloldozzák, hogy Istenbe kapaszkodjanak, úgy ragadják meg őt, mintha az a Semmi

lenne, aki a teremtés előtt volt. A Valamit ismét visszaviszik a Semmibe". "Minden igaz emberre valamilyen sajátosan reá szabott szolgálatot bízta, mondja Baal Sém Tov. De ha az ember gyökere felé fordul és a semmit eléri, minden szolgálatra alkalmassá válik." Az eksztázis-technikában egyetlen lépésnek sincs olyan jelentősége, mint annak, hogy az ember önmagán kívül támaszpontot teremt, amin önmagát megduplázza. Hogy ennek a műveletnek milyen következménye van a minden hagyományban meglévő májá-tanításra, vagyis az egész hagyomány egyik alaptudására, amely szerint az érzékelhető világ a szellem projekciója, és milyen következménye van a világ teremtésének - mint az isteni szellem kivetítésének – megértésében, azt ezúttal éppen csak megemlíthetjük. Azt mindenesetre ki kell mondani, hogy az objektum-teremtéssel a szellem saját létének hőfokát felfokozza és erejét megkettőzi. A lét pedig önmaga felfokozásának jegyében áll. Létezni annyi, mint önmagán túláradni. Ez az élet itt mindig több önmagánál. Eksztázis is annyit jelent, mint az élet átlagos hőfokával és feszültségével nem megelégedni és azt tudatosan a felső fokig (szamáthi) emelni. A forrpon realizálása pedig nem más, mint az état primordiálnak (status absolutus) helyreállítása. Ebben a primordiális tudat-állásban minden üres. Nincs objektum. Nincs rezdülés. Ez a tükörsima kedély. A kinyilatkoztatásra való hangoltság nem is lehet más, minthogy a tudat önmagában minden tárgy képét felszívja, és nem tart meg mást, mint a legfelsőbb fokra emelt érzékenységet. Nincs mit kivetíteni. A látás megszűnik és a nemlátás az, amely a látást tanítja. Az ember az alapállásra visszatér. Nem történik semmi. Nincs tanítás, nincs megfordulás, nincs megtérés, nincs megszabadulás. "Megtaláltad önmagadat, de kezdettől fogva semmi sem távozott el tőled." Ez az, amit nem tudunk másképpen kifejezni, mint fosztóképzővel, ahogy a kínai vu teszi, vagy a hindu aviaktám, vagy a héber én sof.

11.

Eksztázis-technikát az ember azért alkalmaz, hogy önmagában az emberi lét primordiális tudat állását helyreállítsa. Mert csak a tudat kezdeti és eredeti érzékenysége az, amely az ember és az emberfölötti kommunikációjában részt vehet. Az egyetlen feltétel, hogy a tudatot kondíció ne terhelje. Az ember nyugtalan szétszórtságban él. Ahhoz, hogy valaki a feltételt teljesíteni tudja, ebből a szétszórtságból ki kell lépnie. A szétszórtság oka az alvajárás (taszja hétur avidjá). Az alvajárás oka pedig az életszomjúság. Ez az, amit fel kell számolni. A felszámolás eredménye az éberség, és egyedül az éberség alkalmas arra, hogy a kinyilatkoztatás hangját meghallja. Az eksztázisban azonban az ember nemcsak az alapállást állítja helyre, hanem ezzel együtt tudás részesévé is válik. A tudást az emberfölötti világból kapja és az mindennemű egyéb tudástól különbözik. Ez a brahmavid és a májávid között lévő különbség. Az egyik a valóságról szerzett autentikus tapasztalat, a másik csupán mulandó és káprázatszerő és bizonytalan, vagyis varázslat. Kinyilatkoztatásnak kell nevezni minden olyan magasabb eredetű közlést, amelynek alapja a rezdületlen tudat, és amelynek tartalma az embernek az emberfölötti körből való közvetlen megszólítása. Ilyen megszólítás vagy érintés, ösztönzés vagy parancs, egyszerű közlés vagy útmutatás, tilalom vagy felvilágosítás a szentkönyvek tartalma, de nemcsak a szentkönyveké. Éltek szentek és gondolkozók és művészek és költők, bölcsek és kutatók, akik ilyen érintésben részesültek és ilyen ösztönzést nyertek, ilyen közléseket tudomásul vettek és ilyen útmutatásokat kaptak. Nem csoda, hanem készütség dolga. Nem rejtély, hanem technika kérdése. „Megértettem, hogy a nagy út egyáltalán nem titokzatos.”

A realizált alapállás és a valóság tudásában való részesülés nincs külön. A hiteles közlés feltétele a hiteles egzisztencia. A hiteles egzisztencia megvalósításának feltétele pedig, hogy az ember a kinyilatkoztatott iratokban lévő törvényeket kövesse. Olyasmi, hogy pszeudo-

egzisztens ember autentikus közlést tegyen, vagy autentikus tudás fölött rendelkezék, nincs. Az alétheia ezt a fedetlenséget jelenti. Elfedettséggel, rejtőzéssel, pszeudo-egzisztenciával, nem valódi. Más. Nem ő. Elhazudott ember. Verlogen. Tisztázatlanság. Korrupció. Semmi sem lehet hiteles, ami ilyen forrásból fakad. Amit az ember mond, pontosan olyan viszonyban áll a tárgyi igazsággal, mint amilyen viszonyban áll az egzisztenciális igazsággal az ember, aki azt mondja. Személyes és tárgyi hitelesség nem választható el. Amennyiben valaki mégis elválasztja, lehetővé teszi a tiszta szellemnek (dzsaitanjam) azt az elhomályosulást, amely a hazug emberben és a hazugságban nyilatkozik meg. Csak szubjektíven autentikus hang lehet tárgyilag hiteles. A hagyomány mindig kiemelte és megnevezte azt az embert, aki ebből a szempontból számításba kerülhet. Indiában a vidvan, Júdeában a caddik, Görögországban a dikaiosz. Mindhárom szó annyit jelent, mint igaz ember. Vagyis az ember, aki valódi. Akiben nincsen semmi elrejtett és eldugott és hátsó gondolat és semmi ál, aki nem mond mást, mint amit tesz, és akiben nincs semmi hazug. Pál apostol a beavatást megigazulásnak nevezi. János számára a Szent Szellem, Pneuma téisz alétheiasz, a fedetlen igazság szelleme. Átvilágított valóság. Megigazulni annyi, mint mindabból a homályból és zavarból, nyugtalanságból és szétszórtságából, amit az emberben az életéhség kelt, tudatos elhatározással kilépni és lényének eredeti fedetlen tisztaságában élni.

Az eksztázis-technika minden fajtája, a jóga éppen úgy, mint a szufi, az orfika, vagy a zen és a mahájána és a Kabala jelentősége azért egyedülálló, mert nem tárgyi tudást közöl, hanem a hiteles tudás megszerzésének személyes feltételeire tanít meg. A tárgyi tudás önmagában májavid. Nem minden körülmények között téves, vagy hibás, vagy hamis. Ennél rosszabb. Mert talán igaz, talán nem. Ezért varázslat. Az életgyakorlattal igazolt személyes jóállás nélkül a merő tárgyi tudás közlése, különösen abban az alakban, ahogy az európai újkorban történik, mint elmélet és tudomány és filozófia, ilyen varázslatszerű, vagy amint mondják: történeti. Keletkezésekor esetleg elvakít, egy idő múlva azonban szétfoszlik és az emberben nem marad más, mint szégyen és bosszúság, hogy ilyen botorságot komolyan tudott venni. Az elméletek és a tudomány folyamatos keletkezését és szétfoszlását tetszetős szóval fejlődésnek nevezték el. Persze, maga az elnevezés is elmélet, és már köztudomású, hogy az ellenkező folyamat fedőneve.

Az eksztázis-technika abból indul ki, hogy tárgyi tudás szubjektív hitelesség nélkül alaptalan. Minden tudás bázisa magatartás. Autentikus magatartás pedig csak egy van, az egyetemes alapállás (état primordial), az, amit a caddik, vagyis a dikaiosz, vagyis a vidvan képvisel, az, amit az ember a fedetlen igazság szellemének segítségével tud megvalósítani.

12.

A hagyomány az alapállás realizálásának három útját ismeri. Az első a tao. A tao módszere a nem-cselekvés. Ez természetesen a legmagasabb fokú aktivitás. Úgy is mondják, hogy az én visszavonása. Nem részt venni és nem beleavatkozni, óvakodni attól, hogy az ember valamit jobban tudjon, sőt, hogy valamit egyáltalán tudjon, semmi aktivitás. Amiről az emberek azt hiszik, hogy haszontalan, az a legértékesebb. A tökéletes az, amit semmire sem lehet felhasználni. Hagyni, hogy az, ami kezdettől fogva van és volt és lesz, magától kiemelkedjék. A tao nem tanít sem tudásra, sem gyakorlatra. A szobából ki se kell lépni és az ember az egész földet bejárja, a könyvet ki se kell nyitni és az ember mindent megtud. Az egyetlen tennivaló, hátrálni, mint az olvadó hó.

Az alapállás realizálásának második útja az alkímia. Az alkímia kiépített módszer, amelynek célja a szublimálás. A szublimált élet neve arany. Az eljáráshoz vezető tudás neve: bölcsék köve. Az alkímia nem kérdezi, hogy az ember élete miért zavarodott meg, és miért kénytelen

tisztátalansága miatt homályban tévelyegni. A tényt tudomásul veszi, és eljárást dolgoz ki, amellyel a zavart és a homályt eloszlatja és az alapállást helyreállítja. Az alkímia műveletei közül a legfontosabb a tűz alkalmazása. Tűz annyit jelent, mint önmegtagadás, önbírálat, önfegyelem, önmérséklet. "A szentek minden csodájánál nagyobb az önmegtagadó ember élete." Indiában tapasztnak hívják. Az ember az önmegtagadás tüzeiben tisztul meg, kiéget magából minden tisztátalant és lényét arannyá változtatja.

A realizálás harmadik útja az eksztázis-technika. Ennek az útnak van legkidolgozottabb teóriája, és ez az, amelyet a legtöbben használnak. Az eksztázis-technika megtanít az értelmetlen tévelygésből tudatosan kilépni és felébreszti az ember küszöb alatt élő valódi énjét.

A létezés kérdéseinek gyökeres megoldásába, mondja egy modern gondolkodó, sem a tárgyi ismeret teljessége, sem pedig a látás és az értelmezés ereje nem vezet el. Erre egyedül az az emberi élet lényegét megváltoztató, egyetlen, összpontosított művelet képes, amely az embert a megismerhetetlenbe beavatja, és pedig úgy, hogy az ember változásainak minden mozzanatáért személyes létének egész súlyával jótáll és azért felel. Az emberi lét ebben az itt adott alakjában koncentrált életéhség, személytelen szomjúság vak automatizmusa, amely mindig a nagyobbak látszó gyönyör vonzásának enged. Ebben a helyzetben megszerezheti a világhatalmat ...is az elképzelhető legnagyobb vagyont, a legtöbb ismeretet, szemernyit se változik. Pedig az ember életét csak úgy alkothatja meg, ha megváltozik, vagyis ha szomjúságából kilép és valódi énjét megvalósítja. Ez a művelet a világ minden vallásának alapja. A vallás az embertől nem valami mást és idegent, eszmei magas lényt követel, hanem önmagát. Mert csak a valódi énjévé vált ember élhet igaz életet. Minden egyéb szomorú és eszeveszett tévelygés (szamszára). Sem tárgyi ismeret, sem semmiféle látás vagy értelmezés zsenialitása nem vezet sehová. Minden az életszomjúság körén belül marad, kétes és relatív, mert alapja legfeljebb véletlen tehetség. Ami komolyság és érték, csak az autentikus emberből fakadhat. Ezért van az emberi civilizációnak olyan fájdalmas mulandóságjellege. A sivatagok közepén világvárosok emelkednek és pusztulnak el, költők és írók műve makulatúra lesz, és a szobrokat útburkolatba kavicsá törlik. Csak az marad meg, ami megfoghatatlan: az emberi lény igazsága és tisztasága és valóságosága. Aminek nincsen szüksége arra, hogy számon tartsák és följegyezzék és neki emlékművet állítsanak.

A tao, az alkímia és az eksztázis-technika a brahmani beavatás egy-egy lépcsője. Brahman a szellemi kaszt tagja. Ahhoz, hogy valaki brahman legyen, mint Indiában mondják, másodszor kell születnie, vagyis azt a bizonyos emberi élet lényegét megváltoztató összpontosított műveletet végre kell hajtania és autentikus emberré kell lennie. Szellemnek nem nevezhető semmi, csak aminek forrása az igaz ember. Az igaz ember, a caddik és a dikaiosz csak más kifejezés arra, hogy realizált alapállás. Csak más kép arra, hogy annak, amit kimondok, tárgyi igazságtartalma függ annak az életnek igaz voltától, amelyet élek. A szétszórt nyugtalanság a nem valódi életet élő ember lényének természetes következménye. Az igaz ember akkor is igaz, ha poharába vizet tölt és megissza. Egy khasszid tanítvány mesteréhez csak azért ment el, hogy megnézze, cipőjét miképpen fűzi be. Többre nincs is szükség! Kinyilatkoztatás lehet abban is, ahogy valaki egy pohár vizet megiszik, abban is, ahogy a könyvet kinyitja, vagy szánt. Az igazságról való tudás személyes feltételét kell megszerezni.